

ז' בתמוז תשע"ו, 13.7.2016

גיליון מס' 517

פרשת בלק

בלעם, ישראל ואומות העולם

מאת יואל קרצ'מר-רזיאל

'בלעם הרשע'. צירוף זה נראה טבעי, לאור הדרך המקובלת להבין את דמותו של בלעם בן בעור, וכך אכן קראו לו חז"ל תדיר. התואר 'רשע' נראה הולם את בלעם מתוך הסכמתו להרע לישראל, רצונו להשפיע לרעה על ההשגחה האלהית ותואם את סופו, 'ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב'.

אל מול מסורת זו ניתן למצוא קול מפתיע אחר, אשר אמנם אינו נמנע כליל מלכנות את בלעם 'רשע', אך מציג אותו באור אחר לגמרי. הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו לתורה 'העמק דבר', נוטה חסד לדמויותיו. אף במקומות שבהם נראה כי התורה עצמה מתייגת דמויות כשיליות ולעתים תוך ניגוד של ממש למסורת חז"ל, הנצי"ב מגלה אמפטיה לדמויות אלו ומאיר אותן באור חיובי. כך הדבר לגבי עשו, וכן הוא באשר לבלעם. בחינת יחסו של הנצי"ב לבלעם מעלה תמונה מעניינת.

הנצי"ב מפגיש אותנו עם בלעם כבר בהקדמתו המפורסמת לספר בראשית. בהקדמה זו מפרש את הפסוק **תַּמַּת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל** כביטוי לחרטתו של בלעם על כך שבקש לעקור אומה שלמה. 'יושר' מתפרש שם על ידי הנצי"ב (וכן בפרשתנו, כג') כסובלנות וכדאגה אף לפרט או לקולקטיב שמעשיו שנואים. בלעם, לפיכך, סטה מ'דרך ישרה בקיום העולם' והקריאה **תַּמַּת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל** נקראת כתחינה נואשת של אדם המבין כי נהג שלא כשורה.

בניגוד למסורות פרשניות המבקשות להעצים את חטאו של בלעם, הנצי"ב חותר לצמצמו. 'זולת זה לא מצאנו לו עוון אשר חטא במעשה, רק במה שבקש במחשבה לקלל, אלא חטאו היה על שלא נזהר [מ]להביט על ישראל בעין רעה...' (העמק דבר, במ' כב, מא). מיקוד חטאו של בלעם למחשבת הקללה ולאי ההימנעות מעין רעה מאפשר לנצי"ב לפרש מהלכים אחרים של בלעם באופן חיובי.

בְּנֵה-לִי בָּזָה שְׂבָעָה מְזַבְּחֹת – נגד שבעה אומות שישראל באים ללכותם' (כג, א). הנצי"ב מתאר את בלעם כמי שפועל מתוך דאגה כנה לזולת:

'אמנם גם הוא חס על שבעה אומות שישראל הולכים לאבדם, וזה לא היה חטא לבלעם לבקש עליהם רחמים באופן שמכל מקום ישראל יהיה לגוי גדול כרצון ה', והיינו שיעשה להם ישוב במדבר הגדול והנורא... באופן שלא יגיע לישראל שום רע, על כן צוה להכין שבעה מזבחות והוא יקריב עבורם...!'

נוצרת כאן הקבלה מרתקת בין חרטתו של בלעם על ההשתתפות בתכניתו של בלק להשמדת ישראל ובין רצונו למנוע השמדה של שבעת עמי כנען. בלעם ממיר אפוא את השמדת ישראל בגירסה מוקדמת של 'תכנית אל עריש' – ישוב העם היהודי באזור דל אוכלוסין הקרוב לתחומי ארץ ישראל.

את הדאגה העמוקה לגורלן של אומות מזהה הנצי"ב כתוכנה יסודית של נביאים:

'אכן בלעם שהיה נביא לאומות העולם היה ביחס להם כמו נביאי ישראל לישראל, אלא שנביאי ישראל מצירים בצרת אומות העולם... ולא כן אותו רשע שהוא רצה באבידת ישראל'.

כנביא, בלעם חש אמפתיה כלפי הקולקטיב שאותו הוא מייצג, אומות העולם, אך בשלב ראשון לא כללה אותה אמפתיה את ישראל. בשלב שני זיהה בלעם את הסתירה שבין שתי השאיפות ועמל, כך מציע הנצי"ב, על פתרון שיאפשר להותיר על כנן את שבע האומות בצד ישראל. אגב כך, מאפיין הנצי"ב בעקבות המדרש את נביאי ישראל. התכונה היסודית של נביאי ישראל אמורה להיות אמפתיה ל'צרת אומות העולם'! דוקא בפרשה שבה משקיעים הדרשנים מאמץ רטורי להעצים את העקרון של 'עם לבדד ישכון', הנצי"ב מטעים את דאגת נביאי ישראל לגורלן של האומות כעקרון יסודי של הנבואה.

הנצי"ב אינו נזקק לדיכוטומיה חריפה בכדי להציג את נביאי ישראל כעליונים אלא בוחר במבט הדרגתי שבו הצבת בלעם כדמות מורכבת, שאינה חפה מיסורי מצפון, מאפשרת לשרטט מדרגה גבוהה יותר שבה האמתפיה והדאגה לעמים אחרים מובנות עוד מלכתחילה כתכונה של ישראל ונביאיו.

יואל קרצ'מור-רזיאל, רכז חינוך בעין צורים. מרצה במכללת הרצוג ובמכללת אחוה. נשוי לורד ואבא של מרוה. חמדת. אבינעם ויהלי.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום unsubscribe בשורת הנושא. יש לכתוב amudim@kdati.org.il בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il
אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il